

Kakanj

Ja imam 41. godinu. Prije rata sam živila sa mužem i četvero djece u Kaknju, u selu. Ja sam radila poljoprivredne radove, držala sam stoku, bavila sam se ručnim radovima, dok mi je muž radio u državnom poslu.

Bio mi je fin život dok rat nije počeo. Radili smo, sagradili smo kuću, kupili smo ono osnovno u kuću i imali smo neko auto.

Moj muž je završio za VK bravara i bio je zanatlija. Pošto je u Kaknju bilo više rudnika, bilo je i za bravare više posla.

Selo u kojem sam se ja udala, bilo je čisto hrvatsko selo. Nije tu bilo ni mješanih brakova, ni drugih narodnosti, samo mi Hrvati. Moglo je se ići svake nedelje u crkvu, nije ti niko branio. Što se tiče Muslimana koje smo poznavali, bilo je ono zdravo za zdravo. Meni je na primjer Musliman kuću sagradio, Musliman majstor bio, dolazili su nam ako drva treba rezat i ovo i ono. Dok nisu pošli izbori, između nas je bio fin odnos. Barem kod nas. Do tada se nije znalo ni ko je Musliman, ni ko je Hrvat, ni ko je Srbin.

Ja sam svoga sina rodila 91. godine, i tada su se već pošli komešat, ti si ovakvi, ti si onakvi, neće ovaj sa onim, neće onaj sa ovim. Tenzije su se pošle, što se kaže zatezat. Pošli su skidat naše hrvatske zastave. Ovaj skine, ovaj metne, pa ga ubiju.

Tada smo rat u Sarajevu gledali preko televizora. Detonacije jake, pucaju, ma ajde, reko, to samo malo pucaju, to je ništa, to je tamo malo od nas dalje. Kao i u Hrvatskoj kad je se vodio, mi smo svi vikali, vidi one izbjeglice i sve to. Nismo mislili da ćemo to dočekat, i da će to doći i nama. Sve dok toga dana nije došlo i nama.

U nas je rat kreno, mislim između naših i muslimanske Armije, tačno šestoga mjeseca, desetog datuma 93. godine. Tada smo zapucali jedni na druge i to je trajalo do trinaestog. Svega je bilo, i granatiranja, pucanja i snajperista. Sve su Muslimani zaokružili, uzeli su s brda položaje i onda su samo zbijali u sredinu. Vidimo mi sela, koja su od nas bila malo dalje, da gore, da se jake borbe vode. I mi vidimo, već iz ovi sela svjet odlazi, prljav, djecu nose u naručju. Pitamo ih mi šta je, kažu bježte kud znadete, poklaće vas, pobiće vas, već se primiču našem selu, krenuli su s brda.

Kažem svom mužu, šta ćemo mi, četvero je djece, kud ću, šta ću. Kaže on, idi vidi kud će susjedove žene pa idi i ti. Idi sa susjedima iz sela, pa šta s njima bude nek bude i sa vama.

Tada sam pitala muža, imali smo malo neki para, i reko, očeš li to sebi ostavit ili ću ja ponjet. Kaže on uzmi ti, pa s mene šta bude. Ja sam to uzela i to sam ponjela sa seбом.

Nisam ja mogla ponijeti ništa puno, samo malom sam ponijela mlijeka, jednu deku i sasvim malo garderobe. Nemaš ni vremena, a ne možeš ni nosit, jer morala sam djete nosit. Nisam ja smila dočekat da me istjeraju, da mi dođu u kuću, jerbo sam ja imala troje ženske djece, a svašta se priča, te silovanje, te ovo, te ono. Tako da sam skupila svoje četvero djece sa seбом, i napustili smo selo tačno šestoga mjeseca, desetog datuma.

Krenula sam sa ostalim susjedima putem kuda se jedva moglo proći do te trake. To je bilo samo trnje, bocato. S druge nas strane snajper gađa, vidi da mi idemo, da bježimo.

Tu je bilo isto opasno, mogli smo lako poginit, traka je išla, vozila je šljaku i pepeo. To je prljavo, prašina, ne vidiš ništa. Najstarijem djetetu mi je zlo došlo. Sve pješke, nemaš čime se prebacit, nemereš ti sada tražit prevoz, borbe se vode, nema prevoza. Bježiš kud znaš, samo sakrivaj se, ne smješ biti na otvorenom, da te vidi. Ne smješ glavnom cestom ići, samo ono gdje raste trnje.

Došli smo u tu termoelektranu, nas oko sedamstotina, gdje je bio UMPROFOR. Stajali smo pred jednom zgradom zadugo, svi oni koji smo tude došli. Davali su nam vodu u tetrapak pakovanju, i dok su se oni dogovorali, pošli su nas pregledati onim aparatima da nemamo šta, tako da su nas pošli puštat u tu zgradu.

I tu kad sam došla, onda mi javiše da su mudžahedini ušli u selo i da su mi muža zaklali. Plakala sam i ja i djeca, ne znamo ništa. Dok su ovi dolazili na tu traku, mogo si dobit neku vezu. Nakon dva dana pitam ja šta je, da li je pogino, dal nije, samo da mi je znati da li je živ. Kad kažu nije. Ubijen je i on i još jedan.

Sve je otišlo, samo nji dvojica ostali, ranili stoku, on je mislio to će stat, trajaće te borbe možda malo i vratit će se svako svojoj kući. Ko kad je svako imo krave, svinje, imo kokoši, oni su to sve morali ranit.

Moga muža i tog drugoga je tražila njiova muslimanska policija. Imali su oni i blokiće i sve koga traže, dok oni pitaju ovog jednog, kako se ti zoveš, đe je otaj, otišo je dole. Dok pitaju drugog, đe je ovaj, otišo je dole. Samo je sreća bila što oni nji nisu poznavali. To su bili, možda iz Visokog, možda iz drugog mjesta policija. Da su to bili naši, poznali bi ih odma.

Moj muž je došo poslje sedam, osam dana, kad su prošli ti napadi, tad je on stigo nama u termoelektranu.

U termoelektrani su nam dali nake male spužvice. Ko će, kaže krevet, nek ide napolje pa će dobit pod šatorom krevet. Šta ću, ja sam imala četvero djece, meni one spužvice male, dole je beton, mislim žao mi djece, oboliće mi djeca. Zato sam ja rekla, ja ću ići van pod šatorom, samo mi dajte krevet, a kreveti od cerade, željezni, samo cerada tanka, zategnuta kanafom, ništa. Ja sam bila sa svoji četvero djece i mužem na vanu, mraz, snjeg pada, mokro, ladno, ona cerada slabo pomaže. Onda sam molila tog najglavnijeg, daj mi bolan, pusti me unutra u tu zgradu da negdje uniđem s djecom. Žao mi, reko, djece, studeno je, nemaš šporeta, nit grijalice, nema ništa. Tako da mi je jednog dana on odobrio, ako mognemo đe, kaže naćemo ti mjesta i smjesticemo te.

Ove sam dvije kćerke na jedno mjesto smjestila, dok smo se muž i ja i ovo djece smjestili na drugo mjesto. Onda su navalili komarci neki, vragovi, iskladoše, ne možeš spavat, ne možeš ništa. To navalilo na djecu, ta nisi mogo nać čista tijela da to sve nije izbocono, zbog komaraca.

Rana je gotovo bila nikakva, najviše leće i pire, gotove konzerve, sve bez kruva. Onu bi leću skuvali i u njoj nema šta nema, i kamenja i grančica, i pire, bez začina, samo u vodi. Najviše smo to jeli.

Sanitarije nema ništa, vode nekad je bilo, ako oćeš se kupat il nješta, moraš vamo na vani malo naložit vatru, pa u jednoj kantici da bi ugrijo vode i da bi se mogo okupat. Struje nekad ima, nekad nema. Nisu nam nit toalet papira, nit šampona davali, tako da su se i vaške pojavile.

Mogli smo dobiti neke robe i tako nešto, jer bi nam to dovukao svećenik. Ranu nam nije mogo donosivat, jer nije imo. Imali smo mi misu tu, nisu branili unić našem svećeniku. Mi bi se tude skupili i on bi nam držo nedeljom misu. Kad nas je posjetio Vinko Puljić, tada su nam oni donjeli ko neka pakovanja kekisa. Njega su pustili, on je bio s nama i držo nam je misu.

I tude smo mi bili, nisi smio izać, ako izađeš, ne možeš se vratit.

Zgrada je bila velka, i oni su nju žicom zatrnili, skroz okolo. Bilo je nekoliko struka žice, da niko ne može izać ni ući. Bila je to samo jedna prugica, skroz mali prostor, za mene pravi zatvor. Ali, oni ti garantiraju, ako se tude šta desi povešće računa o tebi, a ako bi izašo van te žice, oni nisu odgovorni i kad bi te neko ubio. Pođi za Vareš, ufate te, vode te u zatvor i primlate te. Tako da smo ostali tude do primirja, dok su potpisali.

Devet mjeseci punih smo tu bili, znači od šestog mjeseca, a izašli smo u trećem mjesecu. Čitavu smo mi zimu tu priboravili.

U trećem mjesecu (1994 o.a.) odlučili smo da idemo dalje, dodijalo nam, dodijala nam glad, dodijo nam UMPROFOR više, sve obećava biće razmjena, biće ovo, a nikad ništa. Ne bi mi smili još izać, al eto ko neko prođe i javi se preko radio Kiseljaka, prišo je taj, prišo je ovaj, i tako da smo i mi jedno jutro odlučili da i mi izađemo. Muž i ja, i još nekoliko nas je izišlo.

Mi smo išli sve pješice, glavnom cestom od Kaknja prema Kiseljaku. Kad smo došli iza Visokog, zastavi nas muslimanska policija. Gdje ćete? Hoćemo u Kiseljak. Ne možete! Nazad!

Provedu nas nazad, ajte u Visoko u policiju. Uveli nas šesnestero u policiju. Policajci su odvodili naše muškarce, jednog po jednog. Mi nismo znali kud ih vode. Ide jedan naš taj susjed, giba se, mi mislimo da su ga isprebijali. Došo ti on, sad treba da ide moj muž tamo na ispitivanje.

Nama su tu dali crnog kruha namazanog sa nekim pekmezom i malo vode. Ispitaše nam ljude i viču da idemo kod svećenika u Visoko, da idemo kod njega noćit. Kad smo dole njemu došli, odvede nas on tamo u jednu prostoriju i ovde

ćete, kaže, noćit. Prostre nam on neki deka. Deke su prljave, droljave, dole je patos. Jeste li gladni upita, mi svi kažemo da smo gladni. Donjeo nam je samo jednu kilu onog petit keksa, na nas šesnestero.

Tu smo prenoćili, nismo mogli ni spavat, nemaš se s čim ni pokrit. Izjutra, više on, dižite se, ajde doručak. Tad su nam spremili nako fin doručak, bilo je kruva, bijele kafe. Mi smo vas krup pokupili sa stolova, i onda smo morali ići iz crkve kud znađemo.

U Kakanj nam se ne ide, u Kiseljak nam proć ne daju, a kuće su uništene i ne možemo se njima vratit.

U tom su momentu Srbi pošli granatirati Visoko. Granate padaju, ja kažem, da oće jedna sad među nas, jer ne znaš kućeš više i šta ćeš više.

I onda smo otišli i vratimo se opet nazad u Kakanj. Nismo se vratili u UMPROFOR, ne daju nam više ući. Ja sam onda molila boga, da mi je sad uć, pa da i na betonu spavam. Sad ne znam kud ću. Kuće nemam, proć mi ne daju. Odemo mi kod jednog rođaka malo tu u Ćatićima. Nemaš šta jest, nemaš na čemu spremit. Nas je šestero, djeca traže jest.

Išo ti je moj muž, tražio od svećenika u Kaknju, pa su mu oni dali malo ulja, malo šećera, malo mlijeka u prahu. Išli smo onome i u Kraljevu Sutjesku i od njega smo isto iskali, dao nam i on malo brašna. Jedan dan kažem ja mom mužu, mi ćemo ić, žene i djeca. Moramo, nemamo od šta živit.

I mi se odlučimo, pješice, sve glavnom cestom, opet za Kiseljak. Krenem ja, i još tri, četiri žene. Samo su nam muškarci ostali. Tri, četiri dana mi smo morali tamo provest. Neda ti proć. Mi pojdemo, on vrati, mi pojdemo, on vrati te. Mi smo ti išli, išli, prošli ti mi Visoko, tamo ti mi idemo baš đe se te borbe vode, vide se i linije. Zastaviše nas jedni na cesti. Gdje ćete?

Ja sam imala uza se sto dvajest američkih dolara, pa mi je to dao svekar da imam, pošto idem sa djecom. Sad sam mislila uzeće mi to para, a ako mi i uzmu, da mi neće djecu dirat. Daću mu i pare i sve, bar da mi djecu ne dira. Nisu nam to uzeli ništa, pustili su nas. Kažu ne idite, poginućete, Srbi gađaju. Vi nas pustite, ako Srbi oće da nas ubiju, nek nas ubiju. Mi se nemamo više čemu veselit, ni nadat, što će biti nek bude.

I tako smo mi išli, kad mi vidimo preko rijeke stoje dvojica vojnika. Dok smo mi mislili šta će biti od nas, oni nas zovnu preko jednog mosta: Dođite vamo, dođite. Mi smo tako došli, a on kaže, idite vamo gore za nama. Gore smo išli uz jedno brdo, ne može bit gore, put nikakav, više provalija, i kad smo izišli, kaže on nama sjedite za jedan napravljen sto u šumi. Mi samo gledamo gdje će koja žrtva bit, jer pričaju, da kolju, ubijaju. Vide oni da smo se mi uspaničili.

Dok ovaj ode i nama donese jednu bluzu i na njoj je oznaka od HVO-a, znači da je to Hrvatsko vijeće odbrane. Ali, eto mi smo mislili da je i to laž. Nemamo mi ni u njega povjerenja, đaba što to on priča, kome danas da vjeruješ. Kad on zove vezom dvojicu vojnika, dođite, imate da ove provedete do jedne škole. Došli su oni, ta dvojica vojnika, a uz nas idu ova dvojica. Bojiš se ti. Sve piše, minska

polja, minska polja, kuda smo prolazili. Teško je, šta zna djete, odletiće malo s puta, gotovo je. Kad smo došli u školu, posjedali smo tude. Pođoše nas ispitivat kako se ko zove, šta smo, kud smo pošli, tamo, vamo, gore, dole. Pošli smo u Kiseljak rekosmo. Jeste li gladni?

Mi svi šutimo. Jesmo. Kad su pošli mećat, nismo mogli zamislit da ćemo više vidit prid sobom čitavu štrucu kruva. Tude su nas brate naranili i konzervama i salamom i dadoše nam kasnije jednu gajbu kisele. Tek smo tad malo dušom danuli, vidili smo da smo došli đe su naši. Eto kad smo se tude fino najeli, sad zovu tom vezom da bi neko došo prid nas, da bi nas vuko u Kiseljak.

Kad smo dole došli, hoće opet u policiji da nas pitaju. U tom sam ja imala sreću što sam imala tu sestru, pa sam ja izašla. Ostali su jadni otišli u te škole, smjestilo ih je tamo u neke centre.

Ja sam tu bila kod svoje sestre iako je i u nje smještaj nikakav, mal. Njih je bilo četvero, nas je bilo petero i njen muž došo. Nema ni banje, nemaš nikakvih uslova ni tu za život, ako išta, imala sam šta jesti.

Jednog dana, ne znam šta ću, kud ću, nemaš ni stana, zauzete i muslimanske kuće, odlučim ja da uđem u tu bogomolju, đe su muslimani bogu se molili. Pošla sam da sklanjam po onom mejtefu, one slike, i one njiove kurane i to sve, reko metniću ih na tavan, ispod krova nek im ne kisne, da mi je se samo smjestit, malo s djecom i to. Kad sam pred vratima vidila đe ono mrtvace peru, znaš ona kolica i ono, e tu mi je muka bilo, reko, sad mi se ovde ne boravi, stra me neki uzeo.

Jedna žena me posmatrala, što ću ja u mejtefu. Došla ona kod mene, i pita šta ti tude radiš i šta oćeš. Ja sam joj tako kazala, ja nemam kud, ja imam četvero djece i muž mi treba da dođe, nas je šestero. Kaže ona meni, ona je bila blizu đe su te crte, ja ću se vratit svojoj kući, a ja ću ti ovu muslimansku kuću dat, pa ti u njoj živi. Dok je ona to meni rekla, meni drago, neću u mejtefu, stra me. Ona je iz te kuće pokupila sve, što je god mogla, sve je stvari odnjela. Al je meni bilo samo važno uč. I ona, kad je se odselila, ona je meni dala ključ.

Meni su se opet dobri ljudi našli, pomogli su mi, neko mi je dao tepih, neko mi je dao kauč. Tu sam ja boravila dva mjeseca. Na Uskrs mi dođe i muž, uspio je nekom vezom da stigne do Kiseljaka.

Bio je on s nama jednom na Paleškoj čupriji i kad smo vidili da u Kiseljaku nemaš posla, tu smo odlučili, jer su svi ovi naši iz Kaknja ošli prema Hercegovini, Hrvatskoj, idemo i mi jednog dana.

Kažem ja svom mužu, iću ja sa djecom, jer za muškarce nije bilo sigurno da idu iz Kiseljaka do Čapljine.

Putovali smo iz Kiseljaka dovde posebnim autobusom, i ovde su nam prije već jedni prijatelji ošli, pa smo čuli za ovaj kamp i to da ima kućica i da nije loše. Ja sam došla ovde u ovaj kamp, bez muža, opet sa svoje četvero djece i ponila sam tuda iz Kiseljaka malo više torbi i stvari. Kad sam došla obratim se tom najglavnijem, mogu li i ja dobit kućicu, kaže on meni, ne možeš dobit kućicu. Što ne mogu? Ne možeš, to se čuva za vojsku, to se čuva za ranjene, to se čuva za porodice poginuli.

Vidim tu useljeni kojim nije niko ni pogino, niti išta drugo. Dobro, ja sam šutila, ajde.

Hodala sam ja jedno tri dana ovda, po ovom kampu, noći kod ovoga, noći kod onoga sa svojom djecom. Šta ćete, davali su mi jest, ona mi dadne ko danas ručak, onaj ti da večeru. Nemamo mi ni para, nemamo ništa, došli smo, pa eto. Jedan dan došo je ovaj šef glavni, i ja sam njemu fino rekla, ja više nemam ovde nikog. Il mi daj kućicu, il eto tebi četvero djece, ti se za njih brini, a ja ću s onog mosta tamo što ide u Čapljinu, skočit u Neretvu, pa šta bude.

On je bio fer prema meni i reko mi je, nemoj se šikirat - ja ću tvoj problem riješit. Kasnije sam ja ošla opet tamo u općinu, tamo u Čapljinu, da vidimo šta ćemo s nama, jerbo su nas tri porodice došle zajedno iz Kiseljaka ovde. On ti je za nama stigo, taj što daje ključeve, idite kaže, ja sam Vam dao ključeve, uselite.

Kad sam došla ovde, bio je go pod, bio je jedan sto, malo veći od ovoga, i dvije klupe, oni su kreveti željezni bili. I kad sam vidila svoju djecu ko da sam ja sve dobila na svijetu. Sve.

I eto tu boravim već petu godinu. Došli smo na Petrov dan 29.6.94. godine, to znači prije pet godina. I muž mi je došo nakon sedam dana iz Kiseljaka ovde. Uspio je, jer je bilo odobreno da vojska može da ide autobusima. On nije bio vojnik, on ti je bio kao u civilnoj zaštiti. Vojnik nije bio jerbo, nisu njega ni htjeli, jer kad je se organizovala ona prava vojska on je bio 55. godište. Imo je puno godina, nisu htjeli da ga prime.

Kad smo došli ovde bilo je rane. Vojska nam je davala ranu. Dobivali smo i onda po jedan obrok, po pola kruva na osobu i dobijemo variva, mislim na nas šestero. Ja donesem u jednoj šerpi, pa moglo nam je bit.

Bilo je ovde puno bolje kad smo došli. Imo si ko njeku slobodu, mogo si se slobodno krećat, to nam je bilo najvažnije. Nisi se bojo ni mraka, ni ono, znao si da je tu samo naš narod hrvatski, da je tu naša vojska. Kad smo mi došli rat je već stao, mi ovde nismo vidili rat.

Mogo si se kretat, otić i prošetat i ako ti se mogućnost ukaže neki dinar zaradit. Išli smo kod ovia ovde mještana raditi.

Naš svakodnevni život ovdje nije težak, ali ne znamo sutra kud da krenemo. Mislili smo se opredjelit da ovde pravimo kuću, jer ja se nikad ne bih željela u Kakanj vratiti, gdje smo mi živili. Jerbo smo mi proživili svašta, i ja ne bi opet vodila svoju djecu u istu situaciju. Mislim kakva je ova situacija, da neće dugo moć da bude mirno tu. Ko je se god naš vratio tamo, ubijen je ili je primlaćen.

Ja mogu samo bogu da se zahvalim što mi je dao zdravlja, da mogu da odem zaraditi svojoj djeci. Ne mogu ja samo živit što se meni dadne danas pola kruva po osobi i što mi se dadne ono variva. Dobro dadnu oni nekad, te organizacije što dođu, dadnu nekad jaje, mislim treba kazat to. Al to je sve malo, bez novčane pomoći.

Moram ja svom djetetu uzet hlače, hoće sladoled, hoće voće, hoće ono, ne moreš ti samo sklopit ruke i čekat pola štruce i to.

Ja i muž odemo vako kod kog, zaradimo, i više ništa drugo nemamo. Idemo brat paprike, vadit krompir, svašta. Dan radimo, onda nam taj čojek plati, odemo onda nekom drugom čojeku radit i tako.

Ja se ne želim vratit, ja sam baš i ovde dala izjavu kad su oni pitali, ko želi se vratit, ko želi da mu se kuća obnovi. Moja je kuća uništena. Ja vam mogu fotografije, ako hoćete pokazat o njoj, mi smo nedavno išli da je snimimo, pošto smo mi odlučili da idemo za tu Canadu. Da imamo uspomenu od nje, slike i to. Ja sam tražila da oni procjene kolko moja kuća vrijedi i moje to zemlje, i da oni meni dadnu nadoknadu. Oni su meni rekli da se o tome još ne rješava, o nadoknadi. Sada se samo opravljaju manje oštećene kuće.

Ovde sam više od četiri godine, i teško mi je sad i odavde krenut, već sam upoznala i prijatelje. E to mi je sad teško, kao što mi je bilo teško napustit svoju kuću i otić od svoje kuće, e sad mi je teško izać iz ove kućice, ako mi vjerujete. Mi smo skontali da idemo u Canadu, pa kako će i tamo bit, bog zna. Ne vjerujem ja da će meni i ta Canada nešto dobro ponudit, ne vidim ja ni tamo neku sreću. Meni je četrdeset jedna godina, da li ću ja moć jezik svladat, da li neću, kakvo će mi zdravlje bit, kakva klima, kako ćemo to sve podnjet. Idemo u Canadu i zbog djece, što ne želimo više tamo, u otu situaciju koju smo mi proživili. Možda će bog dragi dat nešto, ne treba nadu gubit. Sad, kad me bude muž zvao u srjedu, znaćemo koji dio Canade je, u koji grad idemo.

Do svega ovoga je moralo doći, i došlo je. To je sve zbog političkih stvari. Ne znam ko je kriv za rat, ali po mome svemu, kao da je to došlo odnekle sa strane. Neko je imo interesa od rata, neko je izgubio, a neko je dobio. To ti je uvijek bilo. Dok sam ja izgubila sve, neko je dobio još onolko kolko je imo. Neko je dobio bolju funkciju, dobio je možda bolju kuću, dobio je bolji stan, voza dobre aute, to mu je sve rat pomogo. Za sve tri strane je to isto.

Ja mislim da bi trebo da bude ponovo rat u Bosni i Hercegovini jer ovo nije ništa sređeno, kao Srbi su se navodno odvojili, imaju i tu svoju srpsku republiku, dok su nas i Muslimane opet spojili u Federaciju.

Teško je da ja danas živim sa onim susjedom koji je gledao da ubije mene, koji je ubio mojih sedam rođaka, koji mi je ubio od sestre sina, meni je teško sa takvim ljudima više živit. Ja ne mogu tu da živim, ja to ne bi mogla više ni da gledam. Više zajedničkog života između nas i Muslimana u Bosni i Hercegovini, barem u Srednjoj Bosni odake smo mi, nema.

Nisam ja neka osoba koja bi mogla neke osvete da pravim. Nisam ti ja za to, nemam ja te slobode ni te snage da bi ja sad mogla nekome nešto uraditi. Tako da smo i odlučili da nećemo to radit, ni osvete, ništa i da ćemo otići neđe da to više ne gledamo.

Nacionalni identitet je važan za mene. Ne znam zašto, tako smo odgojeni, i otac i mati bili su Hrvati i vjerovali su u boga. Tako su nas vaspitali da smo morali ić na

vjeronauk, da smo morali vjerovat, iako ga nismo vidjeli. Ali, znamo da postoji neka sila i da bog postoji.

Ako je moj otac vjerovo i moja majka vjerovala, i moja sva rodbina, e danas ja vjerujem u to, vjeruje moj muž, i ja danas svoju djecu vaspitavam i ja se nadam da će oni vaspitat svoju djecu.

Po mome, nek si ti druge nacionalnosti, ako si ti čojek, meni to ne smeta što si ti Musliman, a što si ti Srbin. Dok nije došlo do sukoba išli su Muslimani u džamije, išli su Srbi u svoje bogumile, nije niko nikome branio. Nije ni on meni do sad sovo mater ustašku, dok se nije zaratilo, ni onaj njemu četničku, ni onaj njemu balinsku.

Što se tiče gledanja na druge religije, sad je to malo nezgodno. Ono dok sam ja djete bila i udala se, svi Muslimani su odali normalno, i žene i sve. Dok ja sad vidim toliku curicu, i ona je se sad već zamotala, to nije prije bilo. Vidim ženu sva se zamotala, šta ja znam, to me podsjeća, to mi je moj otac pričo, da su to prije tako odali zamotani Muslimani, znači da bi se oni vratili opet na ono 500, kad su oni vladali.

U Bosni bi sada bilo potrebno da se otvore radilišta, da bi ljudi mogli radit, da ne bi ubijali dosadu. Bez rada, bez fabrika, bez tvornica, ovde nema života. Politička situacija je ionako teška. Sve, ko nešto rješavaju, ništa ne rješavaju, nešto dogovaraju, ništa nisu dogovorili, ništa bolje ne ide. Šta je bolje, to je što se ne puca i ne gine se, to je jedino, ništa drugo.

Kad bi birala između Bosne i bivše Jugoslavije, ne znam šta bi više volila. Bilo je njih dobrih dok Tito nije umro, pa onda oće ovaj na vlast, oće onaj na vlast i odmah su nastali problemi. Dok je i Jugoslavija bila i tad je se osjećalo, ko je gore, povuče svoga na to mjesto. Tada smo mi Hrvati bili uvijek dole. Sve po većim položajima bili su Srbi, generali i drugo. Nama je Hrvatima bilo i tad, nismo mogli bolje proć ko što su drugi mogli proć. I tad smo mi bili nižeg ranga. Mi smo Hrvati narod koji je u Bosni i Hercegovini najmanje zastupljen, i uvijek smo bili sirotinja.

Meni je drago, što smo mi na primjer dobili u Bosni i Hercegovini pravo, ko i ostali narodi, Muslimani i Srbi. Al ne možemo mi imat pravo ako nas nema. Nema nas Hrvata u Bosni i Hercegovini, naš je narod, hrvatski, otišo.

I sad oni ne daju da se izlazi. Suviše kasno, jer je narod otišo. Gdje ćeš se ti sad vratit? I onaj ko se vrati, vrati se star. Dedo, baba umru, umrlo je sve i gotovo je.

Ja bi za Bosnu i Hercegovinu želila, kad smo mi tu već stvorili neku Herceg Bosnu koja nije mogla da prođe ni u svjetu, niđe, koju su eto pobrisali sa papira. Ja bi želila da su nas podjelili u tri tora, da drukčije ne kažem, ko stoku, nas Hrvate u jedan, Muslimane u drugi, Srbe u treći. Tako bi bilo puno lakše živit u Bosni i Hercegovini. A pošto to nisu uradili, vratili su nas opet u 91. I 92. godinu, da ja idem tamo, da ja gledam kad će onaj komšija Musliman ubit moga muža, samo

što je on Hrvat. Da bi sutra moje djete ošlo u školu da ga zovu, ti si ustaša, ti si vaki, što knjige pišu, vi ste klali nas, vi ste ustaše.

Ne vidim ja život tu. A da su nas odvojili, tu žive Hrvati, tu žive Srbi, tu Muslimani, pa se vi pazite, pa vi odajte jedni drugima, pa sarađujte. Ali ovo što su napravili, ovo se meni ništa ne sviđa. Ništa.

Bilo je teško tri puta ići bez muža sa četvero djece, možda da se nikada ne vidimo, al je bilo tako. Živiš u braku, odvojiš se od braka, sastaneš se, opet se rastaneš. Samo mi je teško što se moram i od ovog naroda rastajat, to su sve teški trenuci.

Posljednja želja čitaocima je, da vide šta sam ja prepatila i zbog čega sam morala da idem, i da se to, naš križni put, ne desi ikom. Eto.